

YOSHLARNING SHAXSIY RIVOJLANISHI, TARBIIYASI VA IJTIMOIYLASHUVI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR

Fayziyeva Ozoda Erkin qizi

+998884090115, ozoda9484@gmail.com

SHDPI Tillar fakulteti Xorijiy til va adabiyoti yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: **Eshmuratova Dildor Normuratovna**

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlarning shaxsiy rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi ularning shaxsiyati, xulq-atvori va kelajakdagi muvaffaqiyatini shakllantiradigan muhim tarkibiy qismlardan biri ekanligi ta’kidlanadi. Ushbu maqola oila, tengdoshlar, ta’lim va madaniy kontekstlar kabi turli xil ta’sirlarni hisobga olgan holda ushbu elementlarning o‘zaro ta’sirini o‘rganadi. Zamonaviy tadqiqot va nazariyalarni o‘rganib chiqib, biz yoshlar o‘zlarining rivojlanish yo‘llarida qanday harakat qilishlari va jamiyat uchun oqibatlari haqida tushuncha berishni maqsad qildik.

Kalit so‘zlar: Indivud, shaxsiy xususiyatlar, ijtimoiylashuv, oila, ijtimoiy tarmoq, tarbiya, ta’lim, pedagog, maktab.

Abstract: This article emphasizes that the personal development, upbringing and socialization of young people is one of the important components that shape their personality, behavior and future success. This article explores the interplay of these elements, taking into account various influences such as family, peer, educational, and cultural contexts. By exploring contemporary research and theory, we aim to provide insight into how young people navigate their developmental journeys and the implications for society.

Key words: Individual, personal characteristics, socialization, family, social network, upbringing, education, pedagogue, school.

Аннотация: В данной статье подчеркивается, что личностное развитие, воспитание и социализация молодежи является одним из важных компонентов, формирующих ее личность, поведение и будущий успех. В этой статье исследуется взаимодействие этих элементов с учетом различных влияний, таких как семья, сверстники, образовательный и культурный контекст. Изучая современные исследования и теории, мы стремимся дать представление о том, как молодые люди проходят свой путь развития, и о последствиях этого для общества.

Ключевые слова: Индивид, личностные особенности, социализация, семья, социальная сеть, воспитание, образование, педагог, школа.

Shaxs rivojlanishi haqida tushuncha. Shaxs tushunchasi insonga taalluqli bo‘lib, tug‘ilganidan boshlanadi ya’ni, muayyan jamiyatning a’zosini ifodalashga xizmat qiladi. Odam shaxs bo‘lishi uchun har tomonlama yetuk komil inson deb hisoblashi va boshqalardan farq qilmog‘i kerak. “Individ” nima? Bola ma’lum yoshga qadar “individ” sanaladi. “Individ” lotincha “individium” so‘zidan olingan bo‘lib, «bo‘linmas», «alohida shaxs», «yagona» ma’nolarini anglatadi. Individuallik esa tarbiya jarayonini amalga oshirishda bolaning shaxsiy xususiyatlari va yashash sharoitlarini chuqur bilish hamda hisobga olishdan iborat. Individual yondashuv

o'quvchilarning aqliy qobiliyatlari, bilishga bo'lgan qiziqish hamda iste'dodini namoyon etishda muhim ahamiyatga ega. Bola harakatlari ongli, ijtimoiy munosabatlar jarayonidagi ishtiroki natijasida shakllana boradi [1]. Yoshlik davridagi shaxsiy rivojlanish insonning bolalikdan o'smirlik davrigacha bo'lgan psixologik, hissiy va ijtimoiy o'sishini o'z ichiga oladi. Tarbiya deganda tarbiyachilar tomonidan bolalarni tarbiyalashda qo'llaniladigan usullar va amaliyotlar tushuniladi, ijtimoiylashuv esa yoshlarning boshqalar bilan munosabatda bo'lishni va jamiyatga integratsiyalashuvini o'rganish jarayonini o'z ichiga oladi. Ushbu tushunchalarni tushunish o'qituvchilar, ota-onalar va siyosatchilar uchun sog'lom rivojlanish uchun qulay muhitni yaratish uchun juda muhimdir. Erik Erikson nazariyasi shaxsiy rivojlanishdagi ijtimoiy o'zaro ta'sirlarning rolini ta'kidlaydi. U psixo-ijtimoiy rivojlanishning sakkiz bosqichini taklif qildi, ularning har bir bosqichi sog'lom shaxsni shakllantirish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan ziddiyatni taqdim etdi. Ayniqsa, o'smirlar o'ziga xoslik va rol chalkashliklari bilan kurashadilar, bu esa bu bosqichni sotsializatsiya va o'z-o'zini anglash uchun muhim qiladi [2]. Lev Vygotskiy kognitiv rivojlanishda ijtimoiy o'zaro ta'sirlarning muhimligini ta'kidlaydi. Uning proksimal rivojlanish zonasi kontseptsiyasi ota-onalar, o'qituvchilar va tengdoshlar kabi bilimdonroq odamlar bilan hamkorlik qilish orqali o'rganish qanday sodir bo'lishini ta'kidlaydi [3]. Obro'li ota-onalar yoshlarda ijobiy natijalar, jumladan, yuqori o'z-o'zini hurmat qilish, ijtimoiy kompetentsiya va akademik muvaffaqiyat bilan bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu muhitda o'sgan bolalarda kuchli avtonomiya va mas'uliyat hissi paydo bo'ladi. Aksincha, qat'iylik va hissiy qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi bilan ajralib turadigan avtoritar ota-onalar salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Bunday kelib chiqishi bolalarda mustaqillik va qaror qabul qilish bilan kurashadigan, o'z-o'zini hurmat qilish va ijtimoiy ko'nikmalar past bo'lishi mumkin. Ruxsat berilgan ota-ona tarbiyasi bilan birga, ko'pincha chegaralarga ega emas, bu esa o'z-o'zini tartibga solish bilan bog'liq muammolarga olib keladi. Ota-onalarning e'tiborsizligi esa bolaning rivojlanishiga jiddiy to'sqinlik qiladi, natijada hissiy va xatti-harakatlarda muammolar paydo bo'ladi. Shaxs tarbiyasiga ta'sir etuvchi omillar. Fanda odamning shaxs sifatida rivojlanishiga biologik va ijtimoiy omillarning ta'siri o'rtasidagi munosabatni belgilashga oid munozara ko'pdan buyon davom etmoqda. Insonning shaxs sifatida rivojlanishiga ijtimoiy voqealar, tabiiy omillar yoki tarbiya ta'sir etadimi? Bu uch omilning o'zaro munosabati qanday? Fanda biologik yo'nalish deb nomlangan nuqtai nazar yetakchi o'rinlardan birini egallab, uning vakillari Aristotel, Platonlar tabiiy-biologik omillarni yuqori qo'yadi. Ular tug'ma imkoniyatlar, taqdir, tole har kimning hayotdagi o'rnini belgilab bergan, deydilar. XVI asr falsafasida vujudga kelgan preformizm oqimi namoyandalari esa shaxs rivojlanishidagi naslning roliga katta baho berib, ijtimoiy muhit va tarbiyaning rolini inkor etadi. Xorij psixologiyasidagi yana bir oqim – bixeviorizm XX asr boshlarida yuzaga kelgan bo'lib, uning namoyandalari, ong va aqliy qobiliyat nasldan-naslga o'tib, insonga u tabiatan berilgan, deyiladi. Mazkur ta'limot vakili amerikalik olim E.Torndaykdir. Progmatizm oqimi va uning vakillari D.D'yul, A.Kombe ham shaxs rivojlanishini biologik nuqtai nazarda asoslaydilar. Ular rivojlanishni fahat miqdoriy o'zgarishdan iborat, deb qaraydilar. Naslning rolini absolyutlashtirib, uni inson taqdirida hal qiluvchi ahamiyatga ega deb biladilar. Demak, bir guruh xorijiy olimlar rivojlanishni biologik (nasliy) omilga bog'laydilar. Biologik oqimga qarshi falsafiy oqim vakillari rivojlanishi ijtimoiy omil bilan belgilaydilar. Bu oqim vakillari bola shaxsining jismoniy, psixik rivojlanishi u yashaydigan muhitga bog'liq deb ko'rsatadilar. [1; 954].

Oila birligi asosiy ijtimoiylashtiruvchi vosita bo'lib, qadriyatlar, me'yorlar va madaniy amaliyotlarni singdiradi. Qarindoshlar o'rtasidagi munosabatlar va ota-ona va bola dinamikasi shaxsiyatning rivojlanishiga va ijtimoiy ko'nikmalarga sezilarli ta'sir qiladi. Bolalar o'sib ulg'aygan sayin, tengdoshlarning ta'siri kuchayadi. Tengdoshlarning ijobiy o'zaro ta'siri

hamkorlik va nizolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi, salbiy o'zaro ta'sirlar esa zo'ravonlik va ijtimoiy tashvishga olib kelishi mumkin. O'smirlar ko'pincha tengdoshlari bilan munosabatlar orqali o'ziga xoslik bilan tajriba o'tkazadilar, qabul qilish va tasdiqlashni qidiradilar. Maktablar ijtimoiylashuvda muhim rol o'ynaydi, o'zaro ta'sir va o'rganish uchun tuzilgan muhitni ta'minlaydi. O'qituvchilar ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam berishlari, inklyuzivlikni rivojlantirishlari va o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun mo'ljallangan dasturlar va o'quv dasturlari orqali hissiy farovonlikni qo'llab-quvvatlashlari mumkin. Madaniy omillar ham yoshlarning tarbiyasi va ijtimoiylashuvini sezilarli darajada shakllantiradi. Turli madaniyatlar ota-onalarning tarbiya uslubiga va ijtimoiy umidlarga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan kollektivizmga qarshi individualizm kabi turli qadriyatlarga urg'u beradi. Ushbu madaniy kontekstlarni tushunish samarali muloqot va yoshlarni qo'llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish uchun juda muhimdir. Raqamli texnologiyalarning yuksalishi bilan yoshlarning ijtimoiylashuvi o'zgartirdi. Onlayn aloqalar ulanish imkoniyatlarini taqdim etishi mumkin, ammo kiberbulling va ijtimoiy izolyatsiya kabi muammolarga olib kelishi mumkin. Virtual va real hayotdagi o'zaro munosabatlarni muvozanatlash sog'lom rivojlanish uchun juda muhimdir. Iqtisodiy omillar tarbiya va resurslardan foydalanish, jumladan, ta'lim va maktabdan tashqari tadbirlarga chuqur ta'sir qiladi. Ijtimoiy-iqtisodiy muhiti past bo'lgan bolalar rivojlanish sayohatlarida qo'shimcha qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin, bu ularning o'sishini qo'llab-quvvatlash uchun maqsadli tadbirlarni talab qiladi.

Shaxsning ijtimoiylashuvi. Shaxs ijtimoiy munosabatlar jarayonida shakllanadi va rivojlanadi. Ta'lim jarayonida esa o'quvchilarga jamiyatda birga yashash bilan bog'liq bo'lgan holat va hodisalar o'rgatiladi. Bu jarayonda o'quvchi ijtimoiy munosabatlarga kirishadi va jamiyat a'zolari bilan o'zaro munosabatda bo'ladi. Shaxsning ijtimoiylashuvi esa uzoq davom etadigan murakkab jarayonlardan biri hisoblanadi. Har qanday jamiyatning rivojlanish jarayonida ijtimoiy-axloqiy qadriyatlar, ideallar, axloqiy me'yorlar va qoidalar tizimi ishlab chiqiladi. Ijtimoiylashuv davrida har bir jamiyat a'zosi mazkur qadriyat, ideal, me'yor va qoidalarning mohiyatini anglaydi va ularga rioya qilish asosida faoliyat yuritadi. Ijtimoiylashuv ijaravoni ichki qarama-qarshiliklarga ega. Ijtimoiylashgan shaxsning xatti-harakatlari va xulqatvori jamiyat talablariga mos kelgan holda u bilan o'zaro uyg'unlasha olishi, salbiy ijtimoiy hodisalarga, individual rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi hayotiy holatlarga qarshi tura olishi kerak. Lekin hayotda ba'zan aksini ham ko'rishimiz mumkin: to'liq ijtimoiylashgan, jamiyatga kirishib ketadigan, ammo muhitda ba'zi salbiy holatlarga qarshi kurashishda faollik ko'rsata olmaydigan odamlar ham mavjud. Bu holat ko'p jihatdan butun jamiyat, tarbiya muassasalari, o'qituvchilar hamda ota-onalarga ham taalluqlidir. Tarbiyada esa qarama - qarshilik insonparvarlik g'oyasi yordamidagina bartaraf etilishi mumkin [4; 122].

Xulosa qilib aytganda, yoshlarning shaxsiy rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi turli omillar ta'sirida bo'lgan ko'p qirrali jarayonlardir. Ushbu dinamikani tushunish sog'lom rivojlanishni ta'minlaydigan muhitni yaratish uchun juda muhimdir. Jamiyat rivojlanib borar ekan, yoshlarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun yondashuvlarni moslashtirish, ularning rivojlanishi uchun vositalar va imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'minlash zarur. Qolaversa, inson shaxs sifatida shakllanishida nafaqat tarbiya balki, ijtimoiy omillar va biologik omillar ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ijtimoiy muhit, ta'lim-tarbiya shaxsning o'zi faol ishtirok etgandagina, uning tug'ma layoqatini uyg'otadi, iste'dod qobiliyatlarini o'stira oladi. Agar kishi o'z ishini sevsa, uning shu sohasidagi iste'dodi tezroq va kuchliroq ro'yobga chiqa boshlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **Umida Abdumalikova** “Shaxsning rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi”. SJIF (SJIF2022=5.016) Passport: <http://sjifactor.com/passport.php?id=22257>.
2. **Erikson, E. H.** (1950). “Bolalik va jamiyat”. W. W. Norton & Company.
3. **Vygotskiy, L. S.** (1978). “Jamiyatdagi ong: Oliy psixologik jarayonlarning rivojlanishi”. Garvard universiteti matbuoti.
4. **J.N.Turdimatov, Z.M.Boboyeva** “Shaxsning rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi”. Yosh olimlar ilmiy-amaliy konferensiyasi. in-academy.uz/index.php/yo.
5. **Khaydarov, S. A.** (2021). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. International scientific and practical conference. CUTTING EDGE-SCIENCE. In Conference Proceedings (pp. 47-49).
6. Pedagogika tarixi. Maruza matni. Qo‘llanma II qism T.,(tuz. **S.Nishonova, B.Hasanova**) TDPU 2002 y.
7. Pedagogika tarixidan Xrestomatiya (Tuz. **O. Hasanboyeva**) T., O‘qituvchi, 1973.
8. **Rajabov.S.** Pedagogika fanning buyuk allomalari. T. «O‘qituvchi», 1990.
9. **Hasanov R. K. D.Ushinskiy.** “Pedagogika” T. MRDI 1999.
10. **Hoshimov K., Nishonova S.,** “Pedagogika tarixi”. O‘quv qo‘llanma. T., A.Navoiy nomidagi O‘z.Res “Milliy kutubxona” nashryoti, 2006.
11. **Eshmuratova Dildor.** “MAKTAB O‘QUVCHILARIGA INGLIZ TILINI O‘QITISHDA DEKLARATIV BILIMLARGA ASOSLANGAN INTERFAOL TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH USULLARI”. E konferentsiya zonasi . 2023 yil.
12. **Eshmuratova Dildor.** "METHODS OF USING INTERACTIVE TECHNOLOGIES BASED ON DECLARATIVE KNOWLEDGE IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE TO SCHOOL STUDENTS." E Conference Zone. 2023.